

Η διδακτική των θρησκευτικών σε κωφούς μαθητές. Μία περιπτωσιολογική μελέτη

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ Η ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΕΡΑΙΖΕΙ ΕΔΑΦΟΣ ΣΤΗΝ Ελλάδα δεδομένου ότι η εκπαιδευτική κοινότητα αναγνωρίζει την ανάγκη εφαρμογής της σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Το κράτος από την πλευρά του προσπάθησε να δημιουργήσει ένα θεσμικό πλαίσιο για την οριοθέτηση και την προώθηση της ειδικής αγωγής με το νόμο: 2817/2000. Σε αυτόν ορίζονται οι σκοποί της ειδικής εκπαίδευσης που παρέχεται σε άτομα που την έχουν ανάγκη. Ο παραπάνω νόμος κάνει λόγο για « την ανάπτυξη της προσωπικότητας αυτών των μαθητών, την βελτίωση των ικανοτήτων και δεξιοτήτων, ώστε να καταστεί δυνατή η ένταξη ή επανένταξή τους στο κοινό εκπαιδευτικό σύστημα και η συμβίωση με το κοινωνικό σύνολο, η επαγγελματική τους κατάρτιση και συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία, η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο και η ισότιμη κοινωνική τους εξέλιξη» (ΦΕΚ Α΄ 78/14.03.2000, Νόμος υπ’ αριθ. 2817/2000).

Απόρροια αυτής της εκπαιδευτικής αντίληψης αποτελούν τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών που εκπονήθηκαν το 2004 από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και αφορούν την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση των μαθητών με προβλήματα ακοής. Σε αυτά τα προγράμματα παρέχεται το θεωρητικό πλαίσιο της ειδικής αγωγής μέσα από τις αρχές που πρέπει να την διέπουν. Οι αρχές αυτές αφορούν στην ισότιμη αντιμετώπιση των μαθητών και την κατάλληλη υποστήριξή τους ώστε να συμμετέχουν στη διαδικασία της εκπαίδευσης χωρίς τους περιορισμούς που το περιβάλλον τους επιβάλει πολλές φορές, ενώ ταυτόχρονα υπογραμμίζεται η ανάγκη της αναγνώρισης κάθε είδους ανθρωπίνου δικαιώματος που τους αναλογεί σε γλωσσικό και πολιτισμικό επίπεδο (*Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για Μαθητές με προβλήματα Ακοής για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*, Αθήνα 2004, σελ. 1, Τόμος Α΄, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο) αφού μπορούν

και πρέπει να αναπτύσσουν τη δική τους γλώσσα και επιπλέον αποτελούν μέλη ενός ιδιαίτερου πολιτισμού με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και έκφραση.¹

Εξειδικεύοντας ακόμη περισσότερο τις παραπάνω αρχές της ειδικής αγωγής στον τομέα της εκπαίδευσης των Κωφών² γίνεται λόγος για την δίγλωσση εκπαίδευσή τους. Δεδομένου ότι ο νόμος: 2817/2000 αναγνωρίζει την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα ως επίσημη γλώσσα των Κωφών καθίσταται σαφές ότι κάθε εκπαιδευτική προσέγγισή τους πρέπει να ξεκινά πρώτα από την εκμάθηση της γλώσσας αυτής και στην συνέχεια της ομιλουμένης γλώσσας υπό την γραπτή της μορφή. Η εφαρμογή δίγλωσσης εκπαίδευσης στους Κωφούς έχει θετικά αποτελέσματα αφού εξοβελίζεται η παλαιά ιατρική αντίληψη περί της κώφωσης, η οποία την θεωρεί ως αναπηρία και πλέον αντιμετωπίζεται με γλωσσικά, πολιτισμικά και εκπαιδευτικά δεδομένα. Επιπλέον, η βελτίωση των Κωφών μαθητών στον γραμματισμό, που εκτίθενται σε δίγλωσση εκπαίδευση, είναι αξιοσημείωτη, ενώ τέλος οι επιδόσεις τους μπορούν άνετα να συγκριθούν με εκείνες των ακουόντων συνομηλίκων τους.³

Έχοντας η εκπαιδευτική προσπάθεια ως βάση της την δίγλωσση διδασκαλία επεκτείνεται και στον χώρο της θρησκευτικής παιδείας. Η διδα-

¹ Περισσότερα περί της αντιμετώπισης των Κωφών ως πολιτισμικής κοινότητας μπορεί κάποιος να δει στα εξής: Benoit Virole, *Psychologie de la surdité*, De Boeck Université, Yves Delaporte, *Les Sourds, c' est comme ca*, Editions de la Maison des Sciences de l' home, Paris 2002, Β. Λαμπροπούλου, *1^ο Εκπαιδευτικό Πακέτο Επιμόρφωσης*.

² Σε αυτό το άρθρο η αναφορά στους ανθρώπους με ιδιαιτερότητες στην ακοή γίνεται με την ονομασία τους Κωφοί με Κ κεφαλαίο. Αυτό συμβαίνει γιατί οι Κωφοί που φοιτούν σε σχολεία είναι εκείνοι που έχουν τη δυνατότητα να αναπτύσσουν ταυτότητα Κωφού. Δηλαδή είναι περήφανοι για την κώφωσή τους και αποδέχονται το γεγονός ότι ανήκουν στην κοινότητα των Κωφών.

³ Η δίγλωσση εκπαίδευση έχει ευεργετικά αποτελέσματα στους Κωφούς μαθητές γιατί συμβάλει στην γλωσσική, γνωστική, συναισθηματική και κοινωνική τους ανάπτυξη, η οποία συμβαδίζει με την ηλικία τους. Είναι αλήθεια ότι το Κωφό παιδί έχει μεγαλύτερη αισθητηριακή προσβασιμότητα στην Νοηματική Γλώσσα και βοηθιέται μέσα από αυτήν να μεταφέρει όσα γνωστικά σχήματα δημιουργούνται κατά την εκπαίδευσή του στον γραπτό λόγο, που μαθαίνεται ως δεύτερη γλώσσα. Επιπλέον, σημαντική είναι η συμβολή της δίγλωσσης εκπαίδευσης στην διδασκαλία και την αποδοχή του πολιτισμού των Κωφών, γεγονός που βοηθά τον Κωφό να νιώθει υπερήφανος για την κατάστασή του αφού ανήκει σε ιδιαίτερη πολιτισμική κοινότητα, να αυξάνει την αυτοπεποίθησή του και να μπορεί να εντάσσεται τόσο στην κοινότητα των Κωφών, όσο και στην ευρύτερη κοινωνία των ακουόντων., Α.Π.Σ. για μαθητές με προβλήματα Ακοής για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, Τμήμα Ειδικής Αγωγής, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, τόμος Α, σελ. 4-8.

σκαλία των θρησκευτικών κρίνεται αναγκαία σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης δεδομένου ότι είναι καθοριστική για την ηθική και πνευματική ανάπτυξη των μαθητών. Σύμφωνα με τις υποδείξεις του Υπουργείου Παιδείας το μάθημα των θρησκευτικών στο Δημοτικό Σχολείο συμβάλει: «α) στην απόκτηση γνώσεων σχετικά με την ορθόδοξη χριστιανική πίστη και παράδοση, β) στην κατανόηση της χριστιανικής πίστης ως μέσου νοηματοδότησης του κόσμου και της ζωής, γ) στην παροχή ευκαιριών στους μαθητές για κριτική επεξεργασία στερεοτύπων, παραδοχών, αξιών, στάσεων καθώς και σχετικού προβληματισμού τους, δ) στην προβολή της ορθόδοξης πνευματικότητας ως ατομικού και συλλογικού βιώματος». (Θρησκευτικά Γ' Δημοτικού, Βιβλίο Δασκάλου, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα 2006, σελ.8.). Το εκπαιδευτικό περιβάλλον της διδασκαλίας των θρησκευτικών διαθέτει τα ίδια χαρακτηριστικά με εκείνο της διδασκαλίας της γλώσσας αφού τα θρησκευτικά συμβάλλουν άμεσα στην κατάκτηση της γλώσσας από τους μαθητές. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι η βιωματική διδασκαλία (σημαντικό ρόλο παίζουν τα βιώματα, οι εμπειρίες των μαθητών γύρω από την θεματική ενότητα που διδάσκονται), η επικοινωνιακή διδασκαλία (οι μαθητές κατακτούν τη γνώση μέσα από την μεταξύ τους επικοινωνία στην τάξη αναπτύσσοντας με αυτόν τον τρόπο την κριτική τους σκέψη και το λεξιλογικό τους πλούτο), η ολιστική προσέγγιση (η χρήση κάθε μέσου προκειμένου να υπάρξει πρόσβαση στη γνώση). (*Α.Π.Σ. για μαθητές...*, σελ.11).

Η διδασκαλία της ενότητας: Το μυστήριο του Βαπτίσματος σε Κωφούς μαθητές Ειδικού Δημοτικού Σχολείου.

Ο δάσκαλος έχει υπόψη του αφενός την σπουδαιότητα της παροχής δίγλωσσης εκπαίδευσης στους Κωφούς μαθητές του και αφετέρου την θετική επίδραση που έχει στον ψυχισμό και στην διαμόρφωση της όλης προσωπικότητας τους η διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών. Με βάση αυτήν την εκπαιδευτική φιλοσοφία αξιοποιεί τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα που η εποχή του προσφέρει στην όλη εκπαιδευτική προσπάθεια.

Πριν ξεκινήσει την διδασκαλία αυτής της ενότητας των θρησκευτικών ο δάσκαλος καλείται να έχει δημιουργήσει ένα διδακτικό σενάριο. (Καραμούζης Πολύκαρπος, *Πολιτισμός και Διαθρησκευτική Αγωγή, Η συγκρι-*

τική διδακτική των θρησκειών και της θρησκευτικότητας στο σύγχρονο σχολείο, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2007, σελ.162). Πρόκειται ουσιαστικά για το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι Κωφοί μαθητές καταβάλουν την προσπάθεια, κάτω από την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, να προσεγγίσουν την ενότητα που θα διαπραγματευτούν όχι παθητικά αλλά με την ενεργό συμμετοχή τους και ανασυνθέτοντας αυτήν την ενότητα με τον δικό τους τρόπο. Τα στάδια σύνθεσης του διδακτικού σεναρίου είναι τα ακόλουθα:

1. Η Ιδέα του σεναρίου.

Ο δάσκαλος καλεί τα Κωφά παιδιά να συνεργασθούν μεταξύ τους προκειμένου, κάτω από την δική του επίβλεψη και καθοδήγηση, να ανακαλύψουν και να κατανοήσουν το μυστήριο της Βαπτίσεως.

2. Διδακτική ανάλυση της αρχικής ιδέας.

Σε αυτό το στάδιο ορίζονται οι διδακτικοί στόχοι που υπηρετούν την αρχική ιδέα του διδακτικού σεναρίου. Συγκεκριμένα θα μπορούσαμε να ορίσουμε ως διδακτικούς στόχους τους ακόλουθους:

- α) Ανακάλυψη του μυστηρίου του Βαπτίσματος.
- β) Εξοικείωση με το λεξιλόγιο που σχετίζεται με αυτό.
- γ) Παρουσίαση και ερμηνεία όλων των συμβολισμών που υπάρχουν στο μυστήριο.
- δ) Κατανόηση του λόγου ύπαρξης και τέλεσης αυτού του μυστηρίου.
- ε) Συσχέτιση του μυστηρίου με τη ζωή του ανθρώπου και επίδρασή του στην επικοινωνία του με τον Θεό και τους άλλους ανθρώπους.

3. Προτεινόμενες δραστηριότητες.

α) Χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή ο οποίος λειτουργεί ως τράπεζα πληροφοριών και άντλησης υλικού για την διαπραγμάτευση της διδασκομένης ενότητας. Καλό είναι η αίθουσα διδασκαλίας να έχει εξοπλισθεί με τρεις ηλεκτρονικούς υπολογιστές, ώστε οι Κωφοί μαθητές να χωρισθούν σε τρεις ομάδες, προκειμένου να προσεγγίσουν περισσότερο αποτελεσματικά τη θέμα τους. Σε κάθε υπολογιστή υπάρχει «αποθηκευμένο» το θέμα της Βάπτισης χωρισμένο σε τρία μέρη: Στο πρώτο παρουσιάζονται πλάνα από το Ναό, τόσο εξωτερικά όσο και εσωτερικά. Έπειτα παρουσιάζεται η κολυμβήθρα και η προσέλευση του νονού, ο οποίος τακτοποιεί τα ρούχα του παιδιού που πρόκειται να βαπτισθεί επάνω στο ειδικά διαμορφωμένο τραπέζι. Αμέσως μετά προσέρχονται οι γονείς κρατώντας στην αγκαλιά τους το παιδί τους, τους υποδέχεται ο Ιερέας και στην συνέχεια παρουσιάζονται σκηνές από την κατήχηση. Στο δεύτερο

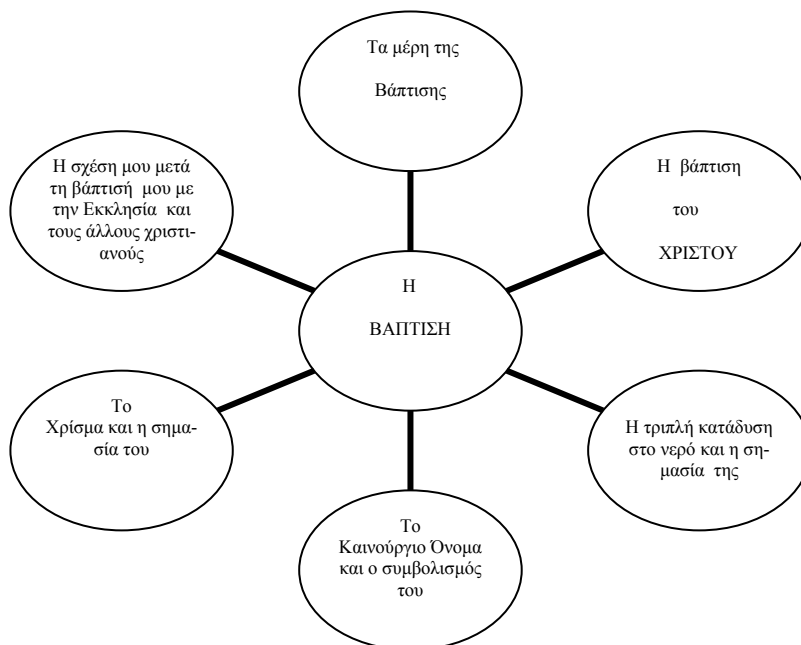
μέρος περιέχονται σκηνές από την ευλογία του νερού της κολυμβήθρας, του λαδιού που κρατά το νονός, την επάλειψη του παιδιού με αυτό, την τριπλή κατάδυσή του στο νερό. Στο τρίτο μέρος παρουσιάζεται το μυστήριο του χρίσματος, η ένδυση του βαπτισθέντος με τα νέα, λευκά του ενδύματα, η ενεχείριση του Σταυρού, η κυκλική κίνηση γύρω από την κολυμβήθρα. Τέλος, συμπεριλαμβάνεται και η σκηνή της ανάγνωσης του Ευαγγελίου, ενώ αμέσως μετά σειρά έχουν τα «μαρτυρικά» των καλεσμένων και οι ευχές όλων όσων περευρέθησαν στο μυστήριο. Η κάθε μία από τις τρεις ενότητες περιλαμβάνει υποενότητα λεξιλογίου που σχετίζεται άμεσα με το περιεχόμενό της. Πατώντας την σχετική υποενότητα εμφανίζεται η εικόνα του αντικειμένου που εμπεριέχεται σε αυτήν και έπειτα η απόδοσή της στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα.

Ο δάσκαλος αφού χωρίσει τους μαθητές του σε τρεις ομάδες, τους ζητά να ανατρέξουν στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές της τάξης και κάθε μία ομάδα να επεξεργασθεί μία από τις ενότητες της Βάπτισης που υπάρχουν. Η επεξεργασία αυτή αποτελείται από τα εξής στάδια: Οι μαθητές παρακολουθούν την συγκεκριμένη ενότητα του θέματος. Έπειτα, ανατρέχουν στο ανάλογο λεξιλόγιο προσπαθώντας να το κατανοήσουν και να το καταστήσουν οικείο τους. Αφού ολοκληρωθεί η επεξεργασία από όλες τις ομάδες, καλούνται από τον δάσκαλο να παρουσιάσουν ενώπιον όλης της τάξης όσα είδαν, κατάλαβαν και έμαθαν μέσα από την παραπάνω διαδικασία. Η παρέμβαση του δασκάλου είναι αναγκαία για να τοποθετήσει σε μία λογική σειρά τα όσα οι μαθητές του προσπαθούν να περιγράψουν και επιπλέον για να τους διορθώνει στην ενδεχομένη λανθασμένη χρήση των νέων λέξεων που χρησιμοποιούνται από αυτούς.

β) Έπειτα, όλοι μαζί ανασυνθέτουν τη διδακτική ενότητα με τη χρήση εννοιολογικών σχημάτων (Καραμούζης Πολύκαρπος, *Πολιτισμός και Διαθησκευιακή Αγωγή...* σελ.170,172). Πρόκειται για την γραφική αναπαράσταση των πληροφοριών που έχουν συλλεχθεί με παρουσίαση των σχέσεων που τις συνδέουν, προκειμένου οι Κωφοί μαθητές να έχουν ενώπιόν τους συγκεντρωμένα όλα τα νέα στοιχεία που αφορούν την συγκεκριμένη θεματική ενότητα. Η χρήση εννοιολογικών σχημάτων βοηθά τους μαθητές να οργανώνουν τη μνήμη τους περισσότερο λειτουργικά και επιπλέον καθίσταται εύλυπτο μέσο γνώσης για τους Κωφούς, δεδομένου ότι η όραση είναι το κύριο αισθητηριακό κανάλι πρόσληψης πληροφοριών από το εξωτερικό περιβάλλον.

Οι εννοιολογικοί χάρτες που ενδείκνυνται για το συγκεκριμένο μάθημα είναι δύο: Ο εννοιολογικός χάρτης «αράχνη» και το εννοιολογικό σχήμα του διαγράμματος ροής.

1. Εννοιολογικός χάρτης «αράχνη».

Σε αυτόν τοποθετείται στο κέντρο το γενικό-κύριο θέμα της ενότητας που μας ενδιαφέρει, δηλ. το μυστήριο της Βάπτισης. Περιμετρικά του κυρίου θέματος τοποθετούνται οι πληροφορίες που το ερμηνεύουν ή το επεκτείνουν. Με αυτήν την διάταξη οι Κωφοί μαθητές αποθηκεύουν στο νου τους την άμεση σχέση που έχει το κύριο θέμα με όλα τα παραπλήσια και έτσι έχουν σχηματοποιημένη ολόκληρη τη γνώση γύρω από το μυστήριο της Βάπτισης.

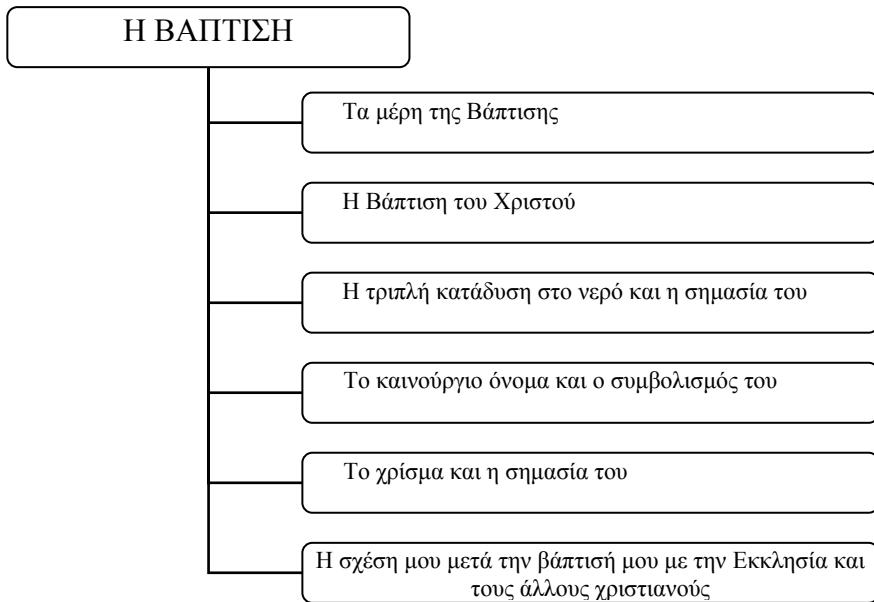
Αφού τοποθετηθεί στο κεντρικό κύκλο του σχήματος «αράχνη» το θέμα της διδαχθείσας ενότητας που είναι η Βάπτισή, αναπτύσσονται περιμετρικά τα επιμέρους θέματα που σχετίζονται με το κεντρικό και τα οποία παρέχουν την αφορμή περαιτέρω ανάλυσης του μυστηρίου της Βάπτισης. Η ανάπτυξη αυτή περιλαμβάνει τα μέρη από τα οποία αποτελείται η Βάπτισή. Οι Κωφοί μαθητές χρειάζονται να έχουν στο νου τους την οπτική πλευρά του θέματος. Πρέπει να δουν την τέλεση του μυστηρίου, έστω στα βασικά του σημεία, προκειμένου να ξέρουν τα όσα δια-

δραματίζονται κατά την τέλεσή του. Έπειτα γίνεται αναφορά στην βάπτιση του Χριστού και την σημασία που αυτή έχει για την χριστιανική βίβαπτιση, ώστε να καταστεί αντιληπτό ότι κάθε τι μέσα στην Εκκλησία συνδέεται με τη ζωή του Χριστού. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η τριπλή κατάδυση του παιδιού στο νερό και η σημασία αυτής της κίνησης. Γίνεται αναφορά στο όνομα που δίνεται στον βαπτισθέντα και στην σημασία που αυτό έχει για τον ίδιο, αφού τον συνδέει με τον άγιο, προς τιμήν του οποίου λαμβάνει το συγκεκριμένο όνομα. Μία άλλη ενότητα του εννοιολογικού σχήματος «αράχνη» είναι το μυστήριο του Χρίσματος και η ερμηνεία του αναφορικά με τη ζωή εκείνου που το λαμβάνει. Στο τέλος παρέχεται και η ενότητα που παρουσιάζει την σχέση του βαπτισθέντος με την Εκκλησία και τους υπολοίπους χριστιανούς, δεδομένου ότι το βάπτισμα τον καθιστά νέο μέλος της Εκκλησίας και του υπαγορεύει την αδελφική σχέση που καλείται να αναπτύξει με τους υπολοίπους χριστιανούς.

2. Εννοιολογικός χάρτης διαγράμματος ροής.

Σε αυτόν τον χάρτη παρουσιάζονται τα βήματα που ακολουθήθηκαν προκειμένου οι μαθητές να οδηγηθούν στην κατάκτηση της γνώσης της συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας. Είναι ιδιαίτερα σημαντικός για τους Κωφούς μαθητές γιατί τους βοηθά να θυμούνται την διαδικασία της έρευνας και της κατάκτησης της γνώσης που ακολούθησαν υπό την καθοδήγηση του δασκάλου και την οποία μπορούν να εφαρμόσουν και οι ίδιοι σε παρεμφερή θέματα. Οι Κωφοί μαθητές έχουν ανάγκη να βλέπουν τη σειρά με την οποία ταξινομούν τη σκέψη τους, δεδομένου ότι η σκέψη τους είναι οπτική. Γιαντό το λόγο το παραπάνω εννοιολογικό σχήμα τους βοηθά επιπλέον. Στην κεφαλή αυτού του σχήματος τοποθετείται και πάλι το κεντρικό θέμα που είναι το Βάπτισμα. Στη συνέχεια, κατά διαδοχική σειρά παρουσιάζονται όλες οι ενότητες με την σειρά που αναπτύχθηκαν, ώστε να υπάρξει μία ολοκληρωμένη αναφορά στη διδαχθείσα ενότητα από άποψη τόσο χρονολογική, όσο και νοηματική.

γ) Παρουσίαση των συμβόλων του θέματος (Καραμούζης Πολύκαρπος, Πολιτισμός και Διαθρησκευτική Αγωγή..., σελ. 144-145). Η διδασκαλία θρησκευτικών εννοιών καθιστά αναγκαία την χρήση ιερών συμβόλων που σχετίζονται με αυτές. Τα σύμβολα αναπαριστούν με οπτικό τρόπο τις έννοιες και τις παρουσιάζουν πολύ συμπυκνωμένα, εύληπτα και κατανοητά. Ο θρησκευτικός λόγος είναι κυρίως και κατεξοχήν συμβολικός. Χρησιμοποιεί στοιχεία από την επίγεια καθημερινότητα του ανθρώπου για να τον βοηθήσει να αναχθεί σε επουράνιες και πνευματικές καταστάσεις και αλήθειες.

Δεδομένου ότι ο άνθρωπος είναι σώμα και ψυχή χρειάζεται να έρθει σε επαφή πρώτα με τα υλικά αντικείμενα που γνωρίζει και αντιλαμβάνεται πολύ καλά και έπειτα να τα χρησιμοποιήσει ως όχημα που θα τον οδηγήσει σε άλλες μορφές αλήθειας. Έτσι λοιπόν, ο θρησκευτικός λόγος παρουσιάζει στοιχεία της ανθρώπινης καθημερινότητας με τελείως διαφορετικό νόημα και διαφοροποιημένη χρήση. Το νερό για παράδειγμα γίνεται αγιασμός που φέρει με την ασθητή παρουσία του την χάρη του Θεού, το ευλογημένο λάδι γίνεται το μύρο διά του οποίου ο βαπτισμένος άνθρωπος ενισχύεται με τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος, ο Σταυρός που του ενεχειρίζει ο Ιερέας δηλώνει ορατά το γεγονός ότι η ζωή του από εκεί και έπειτα θα φέρει τα χαρακτηριστικά του εσταυρωμένου Ιησού. Πέρα όμως από την καθαρά συμβολική χρήση όλων των υλικών στοιχείων η ορθόδοξη πίστη βλέπει την οντολογική τους μεταστοιχείωση. Δηλαδή μέσα στον ορθόδοξο χώρο πιστεύουμε ότι η ύλη εξαγιαάζεται πραγματικά αφού υπόκειται στην εξαγιαστική δύναμη του Θεού. Δεν πρόκειται δηλ. για απλό συμβολισμό των υλικών πραγμάτων αλλά για αληθινό εξαγιασμό τους. Γι αυτό το λόγο όταν προσφέρουμε τον άρτο και το κρασί στην Θεία Ευχαριστία παύουν να είναι απλά υλικά συστατικά και μετατρέπονται σε Σώμα και Αίμα του Ιησού Χριστού χωρίς να είναι σύμβολα αλλά πραγματικά Σώμα και Αίμα Του. Από την άλλη πλευρά οι

Κωφοί αναπτύσσουν έντονα την οπτική αντίληψη για την πρόσληψη πληροφοριών από την καθημερινότητά τους, ενώ παράλληλα χρησιμοποιούν τη Νοηματική Γλώσσα η οποία βασίζεται στον συμβολικό λόγο αφού κάθε νόημα αποτελεί την συμβολική αναπαράσταση εννοιών και πραγμάτων. Έτσι οι Κωφοί είναι οι πλέον ικανοί να αντιληφθούν τον συμβολικό λόγο της θρησκείας και μετά από την κατάλληλη επεξήγησή του μπορούν να τον κατανοήσουν και να τον αναπαράγουν. Τα σύμβολα που σχετίζονται με τη Βάπτισμα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τον εκπαιδευτικό είναι η εικόνα του Ναού, της κολυμβήθρας, της Βάπτισμας του Χριστού, του μύρου με το οποίο γίνεται το Χρίσμα, του Σταυρού που δίδεται στον βαπτισθέντα, των καινούργιων λευκών ενδυμάτων που ενδύεται. Όλα τα παραπάνω ιερά σύμβολα παρέχουν την αφορμή της παρουσίας του Βαπτίσματος και της ερμηνείας των εννοιών που το κάθε ένα από αυτά αντιπροσωπεύει.

Όταν ολοκληρωθεί η παρουσίαση, η ερμηνεία όλων των συμβόλων της Βάπτισμας οι μαθητές καλούνται να εργασθούν καλλιτεχνικά επάνω σε αυτά σχεδιάζοντας, ζωγραφίζοντας τα περιγράμματά τους, δημιουργώντας καινούργια σύμβολα που θα συνοδεύουν ή θα επεξηγούν τα πρώτα, παρουσιάζοντας με τον δικό τους καλλιτεχνικό τρόπο την θεματική ενότητα που μόλις διδάχτηκαν. Η εικαστική παρουσίαση της διδαχθείσας ενότητας είναι ιδιαίτερα σημαντική για τους Κωφούς μαθητές αφού με αυτόν τον τρόπο δίνεται ώθηση στην ανάπτυξη της Νοηματικής Γλώσσας δεδομένου ότι η γλώσσα αυτή είναι γεμάτη από εκφραστικές και οπτικο-αισθητικές αξίες που μπορούν να αποδοθούν με εικαστική μορφή. (*Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών...*, τόμος Β', σελ.109-110). Επιπλέον καλλιεργείται η ψυχογλωσσοσωματική συνείδηση αφού αναπτύσσονται παράλληλα και αρμονικά οι ψυχικές, γλωσσικές και σωματικές δυνάμεις των Κωφών. Δίνεται η δυνατότητα για την κατάκτηση της αφηρημένης σκέψης δεδομένου ότι κάθε εικόνα-σχέδιο που δημιουργείται από τους Κωφούς μαθητές οπτικοποιεί κάποια αφηρημένη έννοια. Ας προστεθεί ακόμη και η ενδυνάμωση της οπτικής αντίληψης των Κωφών μαθητών και η ικανότητα που έχουν να επεξεργάζονται τις πληροφορίες που δέχονται και οι οποίες είναι δομημένες με οπτικό τρόπο. Ενώ δεν πρέπει να λησμονούμε και την βελτίωση που επιδέχεται η ικανότητά τους για επικοινωνία αφού για την εικαστική παρουσίαση των συμβόλων της διδαχθείσας ενότητας συνεργάζονται μεταξύ τους ανταλλάσσοντας απόψεις και ιδέες.

4. Διδακτικό Υλικό

Ο εκπαιδευτικός καλείται να χρησιμοποιήσει το κατάλληλο διδακτικό υλικό που θα τον βοηθήσει να πετύχει τον στόχο του εκπαιδευτικού σεναρίου, το οποίο ο ίδιος έχει δημιουργήσει. Το υλικό αυτό περιλαμβάνει οτιδήποτε κρίνεται αναγκαίο προκειμένου οι Κωφοί μαθητές να προσεγγίσουν, να κατανοήσουν την έννοια του Βαπτίσματος και να μπορούν στην συνέχεια να παρουσιάσουν μόνοι τους όλα όσα έμαθαν κατά τη διδασκαλία. Το υλικό που συγκεντρώνει ο δάσκαλος δεν προέρχεται μόνο από ένα γνωστικό πεδίο αλλά από διάφορα ώστε να καλύπτει τις αρχές της διαθεματικής προσέγγισης⁴ του θέματός του. Η συγκεκριμένη διδακτέα ενότητα του μυστηρίου του Βαπτίσματος μπορεί να χρησιμοποιήσει υλικό από το καλλιτεχνικό πεδίο μέσα από φωτογραφίες, σκίτσα, πίνακες, διαφάνειες που παρουσιάζουν σκηνές από τη Βάπτιση. Επίσης, η επίσκεψη σε ένα χώρο τυπογραφείου δίνει στους Κωφούς μαθητές τη δυνατότητα να καταλάβουν πώς φτιάχνονται οι προσκλήσεις, ενώ η παρουσία τους σε κάποιο κατάστημα που ειδικεύεται στην πώληση αντικειμένων που σχετίζονται με τη Βάπτιση τους βοηθά να δουν πώς όλα αυτά αποτελούν πολιτιστικά στοιχεία των ακουόντων αλλά και των ιδίων των Κωφών αφού και είναι απαραίτητα και σε εκείνους. Μία επιπλέον πηγή συγκέντρωσης υλικού είναι και η παρουσίαση ημερολογίων στα οποία αναγράφονται καθημερινά ονόματα δεκάδων αγίων που εορτάζουν. Με αφορμή αυτό οι Κωφοί μαθητές μπορούν να ψάξουν να βρουν το δικό τους όνομα, να μάθουν πότε γιορτάζουν και να συζητήσουν έπειτα για τη

⁴ Η διαθεματική προσέγγιση ενός θέματος παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά: «Στηρίζεται στην ενεργό συμμετοχή των μαθητών για την κάλυψη των πραγματικών του αναγκών, η επιλογή των περιεχομένων διδασκαλίας γίνεται από γεγονότα επίκαιρα, άρθρα, διαφημίσεις κ.τ.λ., δημιουργούνται λειτουργικές σχέσεις μεταξύ των στόχων, του περιεχομένου, των δραστηριοτήτων και της αξιολόγησης, παρέχεται στο δάσκαλο μεγάλη ελευθερία επιλογής μεθόδων και μέσων διδασκαλίας, συνδέονται οι σχολικές δραστηριότητες με την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, καλύπτεται ο γνωστικός, ο ψυχοκινητικός, ο συναισθηματικός τομέας εξέλιξης των μαθητών, επιτυγχάνεται η οριζόντια διασύνδεση μεταξύ γλώσσας και άλλων μαθημάτων με αποτέλεσμα η γνώση στο μυαλό το μαθητή να αποκτά μορφή πλέγματος που αγκαλιάζει όλα τα αντικείμενα μεταξύ τους και δίνει στο μαθητή τη δυνατότητα να ανακαλύψει τη μεταξύ τους σχέση». *Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για μαθητές με προβλήματα ακοής για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση*, Αθήνα 2004, τόμος Α, σελ. 10, επιπλέον η διαθεματικότητα οφείλει να ακολουθεί τις αρχές της παιδοκεντρικότητας, της αυτενέργειας στη μάθηση, της συνδιερεύνησης, της παροχής πληροφοριών και γνώσεων και της ολιστικής προσέγγισης, *Βιβλίο Δασκάλου, Θρησκευτικά Γ' Δημοτικού, Ο Θεός στη ζωή μας*, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 2006, σελ.10.

ζωή των αγίων προς τιμή των οποίων φέρουν τα συγκεκριμένα ονόματα.

Ιδιαίτερα σημαντικό σημείο στην επεξεργασία του θέματος είναι η σπειροειδής διάταξη της διδακτέας ύλης. (Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών..., σελ. 14). Σύμφωνα με αυτήν, η έναρξη της διδασκαλίας γίνεται από απλούστερες έννοιες και έπειτα σταδιακά ακολουθούν οι πολυπλοκότερες. Ακολουθώντας τον συγκεκριμένο τρόπο διδασκαλίας η γνώση διευρύνεται σταδιακά και εμπλουτίζεται. Ενώ ταυτόχρονα τα διαφορετικά επίπεδα του προγράμματος διδασκαλίας συνδέονται μεταξύ τους μέσω της αλληλεπίδρασης.

Ο ρόλος του δασκάλου στη διδασκαλία της διδακτέας ενότητας

Ο ρόλος του δασκάλου στη όλη εκπαιδευτική διαδικασία που αφορά τους Κωφούς μαθητές είναι ιδιαίτερος δεδομένου ότι καλείται να γνωρίζει την ανάγκη και τις τεχνικές της εφαρμογής της δίγλωσσης εκπαίδευσης στους μαθητές του, τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι Κωφοί μαθητές του στην κατανόηση των γραπτών κειμένων, αλλά και την ανάγκη να διατηρεί συμβουλευτικό και καθοδηγητικό ρόλο, χωρίς να ξεπερνά τα όρια που αυτός ο ρόλος του επιβάλλει.

Ο εκπαιδευτικός όντας άριστος γνώστης της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας ξεκινά την προσέγγιση του θέματός του μέσω αυτής. Αφού βεβαιωθεί ότι οι μαθητές του έχουν καταλάβει τις έννοιες που τους διδάσκει και έχουν εξοικειωθεί με το καινούργιο λεξιλόγιο που έχει παρουσιάσει, ξεκινά την επαφή των Κωφών μαθητών με τα ανάλογα από θεματικής άποψης γραπτά κείμενα. Σε αυτό το σημείο χρειάζεται γνώση των μηχανισμών κατάκτησης της ανάγνωσης και των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν τα Κωφά παιδιά. Η αναγνωστική ικανότητα κατακτάται μέσα από τα νοητικά σχήματα, τα οποία είναι η οργάνωση της γνώσης σε δομές της μνήμης.

(Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών..., σελ.18-21).

Τα νοητικά σχήματα είναι τριών κατηγοριών:

α) *Σχήματα περιεχομένου.* Πρόκειται για τη γνώση που οι αναγνώστες ενός κειμένου διαθέτουν με βάση τις όποιες εμπειρίες τους. Αυτή η υπάρχουσα γνώση τους βοηθά να κατανοήσουν άμεσα και σύντομα το περιεχόμενο του κειμένου που καλούνται να διαβάσουν. Δυστυχώς όμως οι Κωφοί μαθητές αντιμετωπίζουν πρόβλημα στην διαθεσιμότητα σχημάτων δεδομένου ότι οι κοινωνικές τους εμπειρίες είναι ελάχιστες. Ενώ

ταυτόχρονα δυσκολεύονται και στην επιλογή σχημάτων αφού μπορεί να κατέχουν κάποια γνώση αλλά δεν την χρησιμοποιούν στην κατανόηση του κειμένου, ή δεν μπορούν να επιλέξουν το κατάλληλο σχήμα για να αλληλεπιδράσουν με το κείμενο. Ενώ τέλος υπάρχει δυσκολία και στην διατήρηση των σχημάτων δεδομένου ότι οι Κωφοί μαθητές δεν μπορούν με ευκολία, ούτε πάντοτε να χρησιμοποιούν το συγκεκριμένο νοητικό σχήμα κατά την ανάγνωση ενός κειμένου ή να το αλλάξουν όταν χρειαστεί. Ο εκπαιδευτικός γνωρίζοντας τις παραπάνω δυσκολίες βοηθά στην αντιμετώπισή τους με την παροχή πληροφοριών που θα λειτουργήσουν ως βάση απόκτησης εμπειριών. Η παρουσίαση με ηλεκτρονικό τρόπο σκηνών από την τέλεση κάποιας Βάπτισης, η επεξήγησή τους μέσα από την Νοηματική Γλώσσα είναι η απαραίτητη γνώση που θα οδηγήσει τους Κωφούς μαθητές-αναγνώστες να αναπτύξουν σχήματα περιεχομένου διαβάζοντας το σχετικό κείμενο του σχολικού εγχειριδίου που θα έχουν μπροστά τους.

β) *Σχήματα κειμένου*. Αναφέρονται στη δομή ενός κειμένου αφού με αυτά παρουσιάζεται ο χρόνος και ο τόπος της υπόθεσης που εξελίσσεται, του αρχικού επεισοδίου που εισάγει τα πρόσωπα, της σειράς με την οποία τα επεισόδια εμφανίζονται και της λύσης της όλης υπόθεσης. Αυτά τα σχήματα βοηθούν τον αναγνώστη στην κατανόηση του κειμένου που διαβάζει και βέβαια στην ανασύνθεσή του όταν θελήσει να το διηγηθεί. Ο εκπαιδευτικός αναπτύσσει αυτά τα σχήματα πριν από την επαφή των Κωφών μαθητών του με το γραπτό κείμενο της ενότητας που τους διδάσκει. Μέσα από την Νοηματική Γλώσσα ο ίδιος ακολουθεί αυτήν την σειρά ανάπτυξης του συγκεκριμένου θέματος και στην συνέχεια όταν οι μαθητές του έλθουν σε επαφή με το γραπτό κείμενο τους βοηθά με συγκεκριμένες ερωτήσεις να το προσεγγίσουν. Οι ερωτήσεις αυτές (πού γίνεται η βάπτιση, ποιού συμμετέχουν, ποιός βαπτίζεται, με ποιά σειρά λαμβάνουν χώρα οι διάφορες σκηνές, ποιά είναι η κατάληξη όλων αυτών των σκηνών) δέχονται ως απάντηση τα σχήματα κειμένου. Οι Κωφοί μαθητές αφού έχουν κατανοήσει το γραπτό κείμενο μέσα από τα σχήματα αυτά μπορούν με ευκολία να το διηγηθούν αφού αυτά τα ακολουθήσουν για να το ανασυνθέσουν και να το παρουσιάσουν.

γ) *Σχήματα επιφανειακής δομής*. Με αυτά τα νοητικά σχήματα οι αναγνώστες έχουν τη δυνατότητα να κατανοούν τα στοιχεία των λέξεων (δηλ. την αναγνώριση των λέξεων ως αυτόνομων μονάδων), των γραφοφωνημικών στοιχείων (δηλ. την σύνδεση του γραπτής λέξης με τον αντίστοιχο ήχο που παράγεται κατά την ανάγνωσή της), των στοιχείων δομής (δηλ. την αναγνώριση της σειράς με την οποία τοποθετούνται τα μέρη

μίας πρότασης) και των στοιχείων περιεχομένου (δηλ. την κατανόηση της σημασίας των λέξεων). Οι Κωφοί μαθητές παρουσιάζουν ιδιαίτερες δυσκολίες στην κατανόηση του περιεχομένου των λέξεων και της δομής των προτάσεων δεδομένου ότι έχουν ένα πολύ βασικό λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν, δεν γνωρίζουν τις διαφορετικές σημασίες που μπορεί να έχει μία λέξη, δυσκολεύονται στην αντίληψη αφηρημένων εννοιών, δυσκολεύονται στην κατανόηση σύνθετων δομών προτάσεων, ενώ χάνεται πολύτιμος χρόνος από την κατανόηση της βαθιάς δομής ενός κειμένου καθώς προσπαθούν να αναγνωρίσουν λέξεις στην επιφανειακή δομή του. Ο εκπαιδευτικός βοηθά τους Κωφούς μαθητές του να ξεπεράσουν τις παραπάνω δυσκολίες μέσα από τη διδασκαλία της διδακτέας ενότητας των θρησκευτικών. Τους παρέχει το νέο λεξιλόγιο που σχετίζεται με το μυστήριο του Βαπτίσματος οδηγώντας τους σε εμπλουτισμό του ήδη υπάρχοντος. Με αυτές τις λέξεις δημιουργεί πίνακα συνωνύμων και αντιθέτων και παράλληλα σημειώνει ενδεικτικά κάποιες από αυτές που μπορεί να έχουν πολλαπλό νόημα. Επιπλέον επιμένει στις αφηρημένες έννοιες ώστε οι μαθητές του να τις κατανοήσουν. Η δομή των προτάσεων που χρησιμοποιεί δεν είναι πάντοτε η απλούστερη δηλ. υποκείμενο+ρήμα+αντικείμενο, αλλά προσπαθεί να αξιοποιεί και συνθετότερες μορφές με σκοπό την εξέλιξη των μαθητών του. Η παρουσίαση της διδακτέας ενότητας του Βαπτίσματος περιλαμβάνει ακόμη τη χρήση όλων των χρόνων προκειμένου να επιτευχθεί η κατανόηση της σειράς των γεγονότων που απαρτίζουν ένα κείμενο δεδομένου ότι οι Κωφοί μαθητές αρκούνται στη χρήση ελαχίστων χρόνων γιατί όσους περισσότερους χρησιμοποιούν, τόσο δυσκολεύονται στην κατανόηση του νοήματος.

Καθίσταται πλέον φανερό ότι η διδασκαλία των θρησκευτικών προϋποθέτει από την πλευρά του δασκάλου πολύ καλή γνώση όλων των παραμέτρων που χαρακτηρίζουν τους Κωφούς μαθητές στην μαθησιακή τους εξέλιξη. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει το υλικό κάθε ενότητας που θα διδάξει σεβόμενος τις ιδιαιτερότητες αυτών των παιδιών και στοχεύοντας στην ομαλή και συστηματική εξέλιξή τους στην κατανόηση, στην ανάγνωση, στην αναπαραγωγή από τα ίδια κάθε θεματικής ενότητας, τόσο στην Νοηματική Γλώσσα όσο και στον γραπτό λόγο. Με αυτόν τον τρόπο ο εκπαιδευτικός δεν επιβάλλει την γνώση, αλλά βοηθά τα Κωφά παιδιά να την ανακαλύψουν και εκείνος παρατηρώντας την πρόοδό τους την ενισχύει και τα βοηθά να αποκτήσουν ισχυρή προσωπικότητα αφού και τα ίδια διαπιστώνουν την εξέλιξή τους.

Βιβλιογραφία

- ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ Β. (1999): Η εκπαίδευση του κωφού παιδιού, Πρακτικά διημερίδας για την ίδρυση του Συλλόγου κωφών Ρεθύμνης, Κρήτη
- ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ Β. (2001): «Δίγλωσση-Διπολιτισμική εκπαίδευση και κωφό παιδί», Πολιτισμικές και εκπαιδευτικές ανάγκες του κωφού παιδιού, Πάτρα
- ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ Β. (1989): Η εκπαίδευση του κωφού παιδιού, εκδ. Πανεπιστημίου Πατρών, Πάτρα, 1989.
- ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ Β.(1999): Πακέτα επιμόρφωσης, ΥΠ.Ε.Π.Θ. και Μονάδα ειδικής αγωγής/κωφών, Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Πατρών
- ΚΑΡΑΜΟΥΖΗ Ι., ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗ (2006): Η ποιμαντική Κωφών και βαρηκόων, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- ΚΑΡΑΜΟΥΖΗ Π. (2007): Πολιτισμός και Διαθρησκευτική Αγωγή, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ για Μαθητές με προβλήματα Ακοής για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (2004), τόμοι Α΄, Β΄, Αθήνα
- ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ Γ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ, Βιβλίο Δασκάλου, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα 2006.
- DELAPORTE Y. (2002): Les Sourds, c'est comme ca, Editions de la maison des sciences de l' home, Paris
- EDITORS OF GALLAUDET UNIVERSITY PRESS (2004): 1000 Signs of life, Gallaudet University Press, Washington, D.C.
- GORI R.(1978): Le corps et le signe dans l' acte de parole, Dunod, Paris

Summary

The teaching of religion must be a part of special education in schools of Deaf people. During this kind of education, the teacher chooses the topic and follows concrete steps in order to have success. First of all, he creates a script based on the topic he wants to teach. Secondly, he invites the students to follow the steps of this script, and by using computers they can collect information about their topic. Afterwards, the teacher explains to them the new vocabulary, the new ideas and notions of the lesson and he invites them to narrate themselves the story of this lesson. At the end of the process, the Deaf students organize their knowledge via the schedules of memory that are very important for them. Finally, the teacher of Deaf people knowing the difficulties of his students in the reading and the comprehension of a text, he helps them in order to over-pass all these problems.

Ο Αρχιμανδρίτης Ιωάννης Καραμούζης είναι πτυχιούχος της Θεολογικής Σχολής Αθηνών από το 1996. Έλαβε Μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, στον τομέα Ηθικής της Θεολογικής Σχολής. Ανακηρύχθηκε Διδάκτορας της Θεολογικής Σχολής του ίδιου Πανεπιστημίου με ειδίκευση στην ποιμαντική των Κωφών και των Βαρηκόων. Είναι καθηγητής της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας. Διδάσκει ενισχυτικά σε ειδικό σχολείο Κωφών στη Χαλκίδα και διοργανώνει σεμινάρια εκμάθησης της παραπάνω γλώσσας επί σειρά ετών στην Ι.Μ. Χαλκίδος. Αρθρογραφεί σε επιστημονικά περιοδικά με θέματα που αφορούν την ευρύτερη πολιτισμική κοινότητα των Ελλήνων Κωφών.

(karion@in.gr)